

Nació sense nacionalisme

■ Els professors Xavier Torres, Àngel Duarte i Xavier Arbós

L'historiador Xavier Torres acaba de publicar *Naciones sin nacionalismo*. En el llibre es revelen els diversos aspectes que identificaven la nació catalana al segle XVII que, com adverteix el seu autor, no coincideixen gens amb els que ho fan als nostres dies. *Engega* ha convidat Xavier Torres a una conversa distesa sobre la vigència d'aquella nació sense nacionalisme. L'han acompanyat el també historiador Àngel Duarte i el professor de dret constitucional Xavier Arbós.

El paper de l'historiador

Àngel Duarte. El llibre de Xavier Torres és un llibre dels que, ara, no s'acostumen a fer. És un llibre esplèndid que reflexiona sobre el patriotisme antic. Una obra que no permet el salt fàcil a l'actualitat més immediata. És per això que he vingut amb la recança de considerar molt difícil, sinó impossible, que un llibre com el seu pugui arribar a incidir en el debat polític actual. Sobretot, perquè el que reclama aquesta mena de debats és que els historiadors facilitem materials que sostinguin discursos preestablerts. Discursos i projectes que poden ser perfectament legítims, però que fan un ús instrumental del passat. És per això que tot el que no en-

caixi sense grinyolar en l'agenda d'un projecte polític es torna invisible. És visible a l'Acadèmia, però no se'n pot fer ús fora d'ella. Fa uns anys la relació entre la política i la història era més prudent. Ara, en canvi, s'ha perdut el respecte. En correspondència, des de la professió d'historiador sovint es renuncia a uns mínims de rigor en l'anàlisi del passat. És la sensació que tinc.

Xavier Torres. Coincideixo amb l'Àngel que la política ha perdut el respecte a la historiografia la qual cosa, a començaments de la democràcia, no passava, ans al contrari. Però una altra part del problema és que, actualment, en el debat de les idees, o les idees són molt simples o no hi ha debat. Perquè la política s'ha convertit en un espectacle que

Àngel Duarte: “Fa uns anys, la relació entre la política i la història era més prudent. Ara, en canvi, s’ha perdut el respecte.”

Xavier Torres: “En els darrers trenta anys el grau de comprensió de la personalitat catalana ha estat cada cop menys empàtic o més negatiu.”

Xavier Arbós: “Un dels errors de la política catalana ha estat creure que vivia en l’època del bilateralisme i haver renunciat a cercar complicitats.”

—com la televisió— sembla demanar poques idees, senzilles i reiteratives. Pel que fa al llibre, potser pot contribuir al debat actual d’una manera indirecta (com sempre hauria de ser en el cas de la historiografia) i fins i tot en negatiu, és a dir, posant de manifest que els catalans (o els que sigui) no són un invent del segle XIX o d’abans d’ahir, però que les identitats col·lectives i els seus fonaments han estat prou variables al llarg dels segles. Precisament, els trets identitaris d’aquells catalans del segle XVII no coincideixen gaire amb aquells altres que, actualment, acostumen a identificar els catalans o, fins i tot, la nació catalana. Al segle XVII, el privilegi, per exemple, era més distintiu que no pas la llengua.

Àngel Duarte. Diria que el mèrit de l’obra de Torres és que posa en evidència que el passat és fonamental per comprendre on som, però no ens diu com som. Aquest és un salt important.

La història com afirmació del present

Xavier Arbós. El resultat de les enquestes ens porten a pensar que les qüestions que amoïnen la gent i que determinen la credibilitat dels polítics no és saber si som o no una nació, sinó altres aspectes com la percepció que som víctimes d’un tracte injust, per exemple, en política fiscal. Les nacions sense estat han obtingut un cert estatus en els debats de ciència política, però en el del dia a dia, em sembla que ja no és un element mobilitzador. Fins ara, en termes de definició política, la singularitat d’alguns electors com els catalans o els escocesos, condicionava el fet que els seus partits polítics no només havien de situar-se en un eix de dretes o esquerres, sinó que també havien de fer-ho en un altre de secessionistes o unitaristes. Diria que s’està dibuixant un tercer eix per situar l’assimilació o la segregació. Ja no n’hi ha prou a dir si s’és de dretes o esquerres, separatista o unionista sinó que

també és necessari explicar com tractar la segregació profunda, la qual cosa fa que els polítics es pronunciïn a favor o en contra de les mesquites o del règim matrimonial, per posar uns exemples. El debat de la identitat nacional anirà quedant arraconat per aquestes noves qüestions.

Àngel Duarte. Jo no ho tinc tan clar. Tinc la sensació que més enllà de les opcions regionals, davant les grans problemàtiques, el debat continuarà condicionat per les opcions polítiques. I dic que entenc que continuarà sent així perquè en la mesura que estiguem lligats a aquesta problemàtica no abordarem, com a societat, nous problemes en un debat que hauríem hagut de tancar fa temps, però que no està resolt. Em temo que, a més, pugui mantenir-se i contaminar els altres debats, de manera poc agradable, perquè significarà afegir emotivitat sobre emotivitat...

Xavier Torres. En aquesta discussió hi ha un element nou que és la diversitat que incorpora una marcada component religiosa. Som, de fa temps, davant d’una sèrie de retorns que les ciències socials no havien previst. Primer va ser el nacionalisme, però ara és la religió (totes les religions). Potser es tracta d’una religió postmoderna, de “bricolatge” com l’ha definida algun sociòleg, fins i tot es parla d’un sincretisme religiós, però la militància religiosa ha fet una entrada en l’escena política que no havia previst ningú.

Xavier Arbós. Un dels elements que poden explicar el retorn de les religions i de la militància religiosa és que troben un substrat per créixer en l’oposició a les realitats foranes. La gent s’acosta a aquestes comunitats perquè representen una forma de defensa a la por que els suscita allò que els és desconegut. Caldria afegir també les religions “civils,” com és el cas dels Estats Units amb els rituals de jurament a la bandera. El sentiment de pertinença es reforça si es vincula amb la transcendència.

Àngel Duarte. Hi ha un esgotament del cicle de la Transició, del qual es fa un balanç injust. Hi ha un judici excessivament

sever de les seves mancances i insuficiències que pateix, que porta a creure que és la causa del cul de sac en què ens trobem, de la corrupció, del desencís... No tinc gens clar que aquestes crítiques, moltes d'elles de naturalesa populista, no amaguin, precisament, la recuperació del nacionalisme o de la nació, com a única forma possible de regeneració de la vida pública.

Reputació del nacionalisme, la immersió lingüística com a símbol de coexistència

Xavier Torres. Vaig créixer en una societat en què ser nacionalista, catalanista, era una reivindicació moralment tan bona com la reivindicació de les llibertats democràtiques. De cop i volta, arran de la Guerra dels Balcans, i del ressò mediàtic que va suscitar, la qüestió del nacionalisme ha passat a ser mal vista. Des del punt de la moralitat –es diu, ara- el nacionalisme té problemes.

Xavier Arbós. Quan la LOAPA, a les manifestacions, hi havia pancartes que deien “Som una nació.” Tinc dubtes que una sentència negativa sobre l'Estatut provoqui unes reaccions semblants. Penso que la resposta serà molt més matisada, perquè en aquest cas no es discuteix l'existència d'un demos català, no es discuteix si som una nació o no, sinó un mecanisme de distribució de competències amb el qual no es pot fer una pancarta, ni tan sols escriure seixanta línies, perquè esdevenen incomprendibles. Potser la qüestió catalitzarà un descontentament per altres causes, però la “nació” no mourà la gent. Macià deia “catalans, Catalunya,” i la gent embogia. Pujol va fer servir allò de “som el que som i representem el que representem,” i ara?...

Xavier Torres. Hi ha una qüestió que sí que pot provocar reaccions, que és eliminar la immersió lingüística, perquè si es modifica la situació actual, això pot arribar a empipar molta gent, tant aquells que no comprenen que una escola sigui només catalana com aquells altres que l'accepten en nom de la convivència civil. Aquest em sembla que és un punt crític.

Xavier Arbós. El conflicte lingüístic serà un conflicte nacional si es convé que és un element definitori de la nació, però no és obligatori que sigui així. A Suïssa hi ha conflictes lingüístics duríssims que no qüestionen la identitat nacional. Potser hauríem de seure en el sofà del psiquiatra per descobrir perquè som catalans, com és la nostra identitat, què és el que volem mantenir: l'autogovern? la llengua?... Abans una nació volia dir quatre coses, ara és molt més complicat.

Com ens veuen des de fora?

Xavier Arbós. Hi ha una manca d'acceptació que Espanya és un país divers. El 1982 en la primera entrevista que va concedir Felipe González va explicar que el New York Times deia d'ells que eren un joves nacionalistes i que hi estava d'acord. Si es pot ser nacionalista espanyol, com Felipe González, i no passa res, per què nosaltres hem de demanar perdó per ser-ho? Aquesta és una qüestió que a mi no deixa de sorprendre'm. Crec que en d'altres països d'aquesta contradicció se n'és més conscient.

Xavier Torres. Anar pel món sent català ha esdevingut una cosa força incòmoda. Sempre cal justificar-se. És veritat que aquí, per raons electorals, es fan coses que des de fora no es poden entendre i que també, a banda i banda, hi ha gent molt intolerant. No és menys cert, però, que en els darrers trenta anys el grau de comprensió de la personalitat catalana ha estat cada cop menys empàtic o més negatiu.

Àngel Duarte. Ara trencaré una llança per l'altra banda. Al darrera de la pregunta què voleu? hi ha la percepció que en els darrers trenta anys la dinàmica política espanyola ha estat marcada per la singularitat de les reivindicacions polítiques catalanes. O dit d'una altra manera, al fet d'haver anat plantejant problemes constants... en relació amb les competències, el finançament... En el fons hi ha un retret: l'agenda espanyola, cas que hagi d'existir, s'ha de continuar fent des de cadascuna de les parts que integren el tot?

Xavier Arbós. Però això ha anat d'aquesta manera per la construcció mateixa de l'estat de les autonomies, perquè el sistema electoral que es pacta en la Transició ha donat com a resultat que, quan ningú no ha obtingut la majoria absoluta, ha estat la minoria parlamentària coincident amb el color polític del govern de Catalunya la que ha tingut les claus de la governabilitat.

Xavier Torres. Si és veritat que els partits polítics catalans han estat més o menys determinants en la política nacional és evident que això no només ha beneficiat Catalunya. Extremadura o Andalusia, posem per cas, no tindrien, ara, tants recursos ni tantes competències sense la pressió dels catalans a Madrid

Àngel Duarte. Aquesta és una història que arrenca del mateix procés de construcció de les autonomies, quan una part de l'Estat que és Andalusia –o les seves elits polítiques, perquè sempre em fa recança parlar dels pobles com un tot– diu que no a un determinat joc i a partir d'aquí se'ls dona un estatut que trenca la lògica dels estatuts històrics...

Xavier Arbós. Hi estic d'acord, però tampoc es pot oblidar que el resultat del referèndum d'autonomia andalusí no era del tot constitucional. No ho era perquè no es va aconseguir l'aprovació de més de la meitat del cens electoral a Almeria i es va solucionar amb un nyap legislatiu i es va donar per bo. Penso, a més, que un dels errors de la política catalana ha estat creure que vivia en l'època del bilateralisme i haver renunciat a cercar complicitats, començant per Andalusia, un lloc en què el nivell de reivindicació en matèria competencial, al meu parer, és molt semblant al nostre.

Xavier Torres. El resultat de l'Espanya de les autonomies, com a mecanisme per neutralitzar les autonomies dites “històriques,” ha tingut efectes no previstos en termes identitaris, perquè ha generat sentiments d'identitat molt potents allà on no n'hi havia, com és el cas d'Andalusia.

Àngel Duarte. Potser és per això que hi ha molta gent que té la percepció que l'Estat s'està diluint o, cosa diversa, que la pàtria se li'n va al carall...

Xavier Arbós. No s'ha acabat mai d'acceptar que les ambicions d'autogovern responen al desig de l'opinió pública i no al resultat d'una conxorxa o manipulació.